

נספחים

נספח א':

מקומו של הסרט בהוראת ההיסטוריה

ההיסטוריה כיום אינה רק היסטוריה נקראת אלא גם נראית. מהפכת התקשורת הביאה לכך, שחומרים אודיוויזואליים משמשים מקורות היסטוריים. המקורות הם בעיקר סרטים דוקומנטריים, המתעדים את האירועים בזמן התרחשותם, אך גם סרטים עלילתיים, שבאמצעותם מתפתחים ומתגבשים בתודעתנו דימויים לגבי אירועים ולגבי דמויות מן העבר.

יתרונם של הסרט העלילתי ושילובו בהוראה אינו בהצגת העובדות. צפייה בסרט העלילתי יוצרת מפגש חווייתי עם ההיסטוריה, מפגש אשר בעקיפין מעורר סקרנות גם לגבי העובדות והאירועים ההיסטוריים.

אין לשכוח, כי הסרט העלילתי הוא מניפולטיבי מעצם טבעו. לפיכך, מורה, המכין שיעור המתבסס על סרט, צריך לבדוק את העובדות לאשורן, ואם יש באפשרותו, כדאי שיברר פרטים על הבמאי ועל מטרותיו בעשיית סרט היסטורי.

מהלך הפעילות הלימודית

1. קביעת הנושאים שבהם יתמקד הדיון בכיתה: ניתן לתת לתלמידים את נקודות הדיון כמשימות לקראת צפייה, או להעלותן רק עם תום הקרנת הסרט.
2. עיבוד החוויה הרגשית שעברו התלמידים.
3. התייחסות לדמויות הסרט.
4. ניתוח תכנים.
5. בדיקת המידע ההיסטורי שהופק מן הצפייה בסרט – בשלב זה יש לתקן מידע מוטעה ולהשלים מידע חסר.

המורה להיסטוריה, המבקש להשתמש בסרט תיעודי כמקור לימוד, צריך להיות מודע לכך שהמציאות בסרט התיעודי מוצגת בצורה סובייקטיבית. סרטי תעודה ארוכים מייגעים את התלמידים, לכן רצוי לבחור סרטים קצרים.

מהלך הפעילות הלימודית

1. לפני הקרנת הסרט יש להציג את השאלה המרכזית שתנחה את הצפייה ואת הדיון שבעקבותיה.
2. בתום הצפייה יש לאפשר לתלמידים להתבטא באופן חופשי.
3. דיון בשאלה המרכזית שהוצגה. הצגת המידע העולה מן הסרט. השלמת מידע ממקורות אחרים.

סרטים מומלצים:

הלן מטרויה, בימאי: רוברט וייס, 1955.

סיפור חטיפתה של הלנה על ידי פאריס. הסרט מתאר את ההתקפה על טרויה. האירוע המרשים הוא החדרת הסוס הענק לעיר.

300, בימאי: זאק שניידר, 2007.

סיפורם של שלוש מאות לוחמי ספרטה ומלכם, המלך לאונידס, בהדיפתם את צבא האימפריה הפרסית בקרב הידוע כקרב תרמופילאי, בשנת 480 לפנה"ס. הקרב עצמו הוביל לקרב פלטהיה, שנערך שנה לאחר מכן. את הסיפור מציג החייל הספרטני דיליוס, על ידי קריינות (רצוי להראות רק חלקים מהסרט, המתארים את קרב תרמופילאי).

או: שלוש מאות הספרטנים, בימאי: רודולף מייט, 1962.

עלילת הסרט מספרת על שלוש מאות הספרטנים שהתייצבו מול הצבא הפרסי במעבר תרמופילאי וניסו לעוצרם.

אלכסנדר הגדול, בימאי: רוברט ריזן, 1956.

עלילת הסרט מתארת את אלכסנדר הגדול כובש את אסיה.

חניבעל, בימאי: אדגר ג' אולמה, 1960.

הסרט מתאר את מסע צבאו של חניבעל, המצויד בפילים, חוצה את האלפים כדי להגיע לרומא.

יוליוס קיסר, בימאי: גינץ מרקוביץ, 1953.

הסרט מתאר את תולדות חייו של יוליוס קיסר עד להירצחו.

ספרטקוס, סטנלי קיובריק, 1960.

הסרט מתאר את מרד העבדים בהנהגתו של ספרטקוס.

גלדיאטור, בימאי רידלי סקוט, 1999.

הסרט מתאר את האירועים ברומא במאה השנייה לספירה. בסרט מובאים קטעים רבים של מלחמות גלדיאטורים בזירות שונות ברחבי האימפריה הרומית

בריאן כוכב עליון, בימאי: טרי ג'ונס, 1975.

סיפור חייו של ישו מנצרת, על רקע החיים ביהודה בימיו של הנציב הרומאי פונטיוס פילאטוס.

אן-בן-חור, בימאי: ויליאם ויילר, 1959.

הסרט מתרכז במערכת היחסים בין יהודה לרומא. הדמות העיקרית בסרט היא של גבר יהודי, יהודה בן חור, בתקופת האימפריה הרומית, שנלקח בשבי העבדות ומתנצר בעקבות צליבתו של ישו. אף על פי שרוב הסרט מתרכז במערכת היחסים בין יהודה לרומא, דמותו של ישו מתגלה בנקודות מפתח בסרט, בין השאר, כאמור, בתקרית שבה נתן מים ליהודה בנצרת. יהודה ניסה להחזיר טובה לישו במהלך הצעידה שלו (ב"דרך הייסורים" – "ויה דולרוזה") לגבעת הגולגולתא, כשהצלב על גבו, אך נהדף על ידי השומרים. יהודה, אמו ואחותו היו עדים לצליבתו של ישו. ברגע מותו של ישו, אמו ואחותו של יהודה נרפאו באורח פלא מן הצרעת. הסרט נפתח בביקורו של אחד המאגים אצל ישו הפעוט, ומסתיים בצליבתו ברקע, כאשר רועה צאן ועדרו (סמלי ביהדות ובנצרות כאחד) במרכז.

נספח ב': דרכי הערכה

התלמידים יתנסו בדרכי הערכה שונות לבדיקת הידע, ההבנה והחשיבה ההיסטורית, וכן לבדיקת יכולתם ליישם את מיומנויות הלמידה בתוך החומר הנלמד.

דוגמאות

1. מבחנים

הנחיות כלליות:

- א.** המבחנים ישקפו את התכנים ואת המיומנויות שנרכשו במהלך הלמידה.
- ב.** המבחן צריך להיות מדורג, כך שיכלול שאלות בכל מיני רמות קושי ומכל מיני סוגים. **רוב השאלות תהיינה פתוחות. יש להימנע משאלות סגורות במבחנים.**
- ג.** בכל סעיף במבחן שיש בו שאלות בחירה, חשוב לדאוג שהשאלות תהיינה ברמת קושי אחידה.
- ד.** המבחן צריך לאפשר לתלמידים ברמות שונות להתמודד עם רוב המשימות הנדרשות במבחן, כך שהתלמיד יוכל לקבל ציון "עובר", אם יענה כראוי על המשימות המורכבות פחות.
- ה.** ניסוח השאלות וההנחיות צריך להיות ברור וממוקד.
- ו.** יש לשלב במבחן מקורות היסטוריים קצרים או טקסטים חזותיים.
- ז.** במהלך ההוראה יש לאפשר לתלמידים להתנסות בכל סוגי המטלות המתוכננות לבחינה.
- ח.** יש לציין בגוף המבחן את הניקוד הניתן לכל אחת מן המטלות שבמבחן.
- ט.** ניתן לשלב במבחן שאלת בונוס, המקנה ניקוד מעבר ל-100%.

דוגמה למבחן

ראוי לציין, כי החלקים השונים כוללים מגוון הצעות למבחן. אין הכוונה, כמוכן, שמבחן בן שיעור אחד יכלול את כל המרכיבים הללו. בדרך כלל מבחן יכלול לא יותר מארבעה סוגי משימות.

משך זמן המבחן: שיעור

מבחן בהיסטוריה לכיתות ו'

הנושא: המרד הגדול של היהודים ברומאים והקמת המרכז היהודי ביבנה

חלק א': שאלות פתוחות

ענו על השאלות הבאות:

1. הגורמים למרד הגדול:
 - א. ציינו שני גורמים למרד הגדול משני תחומי חיים שונים (חברתי, פוליטי, כלכלי, דתי).
 - ב. מה הייתה העילה למרד?
2. ציינו שני נימוקים של הקנאים בעד המרד; ציינו שני נימוקים של המתונים נגד המרד.
3. מלחמת האחים בירושלים:
 - א. הסבירו את המושג: "מלחמת אחים".
 - ב. ציינו שלוש קבוצות שונות בירושלים שלחמו זו בזו. ציינו את המעשים של כל קבוצה בזמן המרד הגדול.
4. המרכז היהודי ביבנה – שאלות לבחירה (בחרו רק שתי שאלות).
 - א. הסבירו מה הייתה תרומתו של רבן יוחנן בן זכאי לעם לאחר החורבן.
 - ב. ציינו שתי פעולות של רבן גמליאל שתרמו לאיחוד העם.
 - ג. מדוע היה חשוב כל כך לאחד את העם בתקופה שלאחר חורבן בית המקדש?

חלק ב' – ניתוח קטע מקור

והנה אני חושב, כי צדקה עשה אתנו אלוהים בתתו בידנו למות מות גבורים בני־חורין... גלוי וידוע לפנינו, כי מחר יבוא אידנו, אך הרשות נתונה לנו לבחור מות־גבורים, אנו ומחמד־עינינו יחד... אף כי כל חפצם [של אויבנו] הוא לתפשונו חיים!... על־כן תמותנה־נא נשינו בטרם נטמאו, ימותו־נא בנינו בטרם טעמו טעם עבדות. ואחרי־כך נגמול איש לרעהו חסד־גיבורים, ומה טוב ומה יפה יהיה בנושאנו את חירותנו אלי־קבר, ולפני מותנו נשחית באש את הרכוש ואת המבצר. וידוע אני נכונה, כי יתעצבו הרומאים אל לבם. אם לא יתפשונו חיים, ויבושו מתקוותם למצוא שלל, רק את הצידה נשאיר להם, למען תהיה לעדה אחרי מותנו, כי לא ספנו ברעב ובמחסור, כי אם בחרנו במוות מחיי־עבדות...

הוי מי יתן מותנו כולנו, טרם ראו עינינו את העיר הקדושה ההיא נהרסה בידי האויבים, ואת היכל הקודש מחולל וניתץ. והנה שעשעה נפשו תקוה, הנאה לאנשי־חיל, אולי תמצא ידנו לקחת מאויבינו את נקמת־ירושלים, ואחרי אשר נכזבה תוחלתנו והשאירה אותנו לבד בצרה גדולה, נמהר לבחור לנו מיתה יפה...

לא ולא! עוד ידינו לא אסורות והן מחזיקות בשלח, תהיינה לנו לישועה הפעם! ומות נמות בטרם נהיה עבדים לשונאינו, ובני חורין נשאר בעזבנו את ארצות החיים, אנחנו, נשינו ובנינו!

(יוסף בן מתתיהו, תולדות מלחמת היהודים)

- א. מי הוא כותב המקור? מה היה תפקידו?
- ב. מה הפתרון שמציע הכותב ליהודים שבמצדה?
- ג. מה היו הנימוקים של אלעזר בן יאיר לפתרון הזה? (רשמו לפחות ארבעה נימוקים).

חלק ג' – צמדי מילים

לפניכם רשימת שמות ומושגים:

אספסיאנוס, אלעזר בן יאיר, שרפת בית המקדש, המרד הגדול, טיטוס, גמלא, מצדה, יוסף בן מתתיהו, יודפת, רומא, מלחמת אחים, שמעון בר גיורא, יוחנן מגוש חלב.

1. מצאו ורשמו ארבעה זוגות או קבוצות של מושגים שיש ביניהם קשר.
2. הסבירו מהו הקשר בין המושגים בכל קבוצה.

הצמדים/הקבוצות

- א.
- ב.
- ג.
- ד.

ההסבר:

- א.
- ב.
- ג.
- ד.

חלק ד' – משפטים: נכון/לא נכון

לפניכם משפטים נכונים ולא נכונים. תקנו את המשפטים הלא נכונים.

1. המרד הגדול פרץ לראשונה בירושלים.....
2. מפקד הגליל היה יוסף בן מתתיהו.....
3. במרד הגדול בית המקדש נחרב אך העיר ירושלים ניצלה.....
4. בנפילתה של מצדה הסתיים המרד הגדול.....
5. רבן גמליאל היה הראשון שהעביר את מרכז החיים היהודי מירושלים ליבנה.....
6. רבן יוחנן בן זכאי קבע את קריאת ההגדה של פסח.....

חלק ה' – סדר אירועים

ציינו במספרים מהו סדר ההתרחשויות הנכון בין האירועים הבאים, מן המוקדם אל המאוחר.

	הקמת המרכז היהודי ביבנה
	חורבן בית המקדש בירושלים
	המצור הרומי על מצדה
	הסכסוך בין היהודים לנוכרים בקיסריה

חלק ו' – מי אני?

1. אני קיסר רומי. אישרתי במסמך את שלטונם של הנוכרים בקיסריה.....
2. אני מנהיג יהודי. נשאתי נאום ובו ניסיתי למנוע מעמי לצאת במלחמה נגד רומא... ..
3. מקור שמנו הוא כינוי לחרב קצרה או לסכין.....
4. אני קיסר רומי. נלחמתי ביהודים בגמלא.....
5. ממשלת המרד מינתה אותי למפקד הגליל.....
6. אני המרכז הרוחני־דתי החשוב ביותר ליהודים לפני החורבן.....
7. אני חכם יהודי. קבעתי נוסח תפילה אחיד לכל היהודים.....
8. אני מנהיג הקנאים במצדה.....

חלק ז' – הבחנה בין סיבה לתוצאה

השלימו את המשפטים הבאים בעזרת המילים: גורם ל... / כתוצאה מ...

1. הנציבים והקיסר הרומיים מתנכלים לקודשי האומה. _____ גוברת המתיחות בין יהודים לנוכרים.
2. היהודים מתנגדים להציב את פסל הקיסר בבית המקדש. _____ היהודים מאמינים באל אחד.
3. הקיסר נירון ממנה נציבים ממוצא יווני־מזרחי, החשים קרבה לנוכרים. _____ השלטון הרומי תומך בנוכרים, המתנכלים ליהודים.
4. הקיום היהודי, לאחר חורבן בית המקדש וירושלים, נמשך בדפוס חדש למרות החורבן. _____ הקמת המרכז ביבנה ופעילותם של ריב"ז ורבן גמליאל לאיחוד העם.

חלק ח' – השוואה והסקת מסקנות מהטבלה

1. השלימו את החסר בטבלה הבאה:

תחומי השוואה	רומאים	יהודים	מסקנה
גודל כוח אדם			לצבא הרומי יש יתרון על היהודים
ניידות הכוחות		לוחמים ניידים מאוד – הלוחמים נושאים מעט ציוד	
נשק	נשק רב ואיכותי		
מפקדים		מפקדים לא מנוסים	
הכרת השטח	לא מכירים		
שיתוף פעולה של האוכלוסייה המקומית		אוכלוסייה אוהדת	
שיתוף פעולה בקרב הלוחמים	ציות למפקדים, צבא מאורגן, ניסיון בלחימה		

2. מהם היתרונות והחסרונות של כל צד מהלוחמים?

3. שערו: מהם הסיכויים והסיכונים שלקחו על עצמם היהודים עם היציאה למרד?

2. הערכה חלופית

הערכה חלופית היא כל הערכה שאינה בחינה.
לדוגמה:

עבודות לסיכום הנושא – בקבוצות / בזוגות:

- א. משפחת החשמונאים מוציאה ספר במלאת 100 שנים למרד החשמונאים. בחרו באחד מבני המשפחה, ציינו את מעשיו המרכזיים והכינו כרזה שתציג את משפחת החשמונאים בדרך שתבחרו.
- ב. **עבודת חקר:** בחרו את אחד המנהיגים החשמונאיים, חברו שאלות חקר על פעולותיו המרכזיות, על יחסיו עם בני משפחתו, על יחסיו עם החברה היהודית, על יחסי החוץ שלו, על תרומתו לעיצוב מדינת החשמונאים. סכמו והביעו דעה על מעשיו.
- ג. **צרו מצגת בנושא:** מדינת החשמונאים (שם המדינה ואופייה, מפה גיאוגרפית, מבנה השלטון, עיר הבירה, בית הדין הגבוה לצדק (הסנהדרין), בית המקדש, צבא, מטבע, תולדות המנהיגים לבית חשמונאי, החינוך – בתי המדרש, מבנה חברתי, קשרים דיפלומטיים ובעיות מיוחדות.
- ד. דמויות חשמונאיות בספרות המדרש, בספרות העברית והכללית, במוזיקה ובציור, בהשוואה למקורות היסטוריים וארכיאולוגים, לדוגמה: מתתיהו החשמונאי, יהודה המקבי, אלכסנדר ינאי וכו'.

פירוט פעילות:

כל קבוצה תקבל תמונות וטקסטים (צילומים, ציורים, קטעים ספרותיים, מטבעות וציירות מוזיקליות) הקשורים לאחת הדמויות משושלת בית חשמונאי.

1. התלמידים ישוחחו על המקורות שלפניהם (תיאור החפץ/התמונה/הצילום/הטקסטים הספרותיים/מקורות היסטוריים), יגלו במי מדובר ויבנו בעזרתם את הדמות ההיסטורית.
2. התלמידים יסכמו בכתב את פעילותם ויצגו בכיתה.
3. התלמידים ימחזו קטע ספרותי על האישיות הנבחרת.

דוגמאות למקורות: קטעי מקור – טיהור בית המקדש וחנוכתו, על קרב אמאוס, האמנה בין שמעון לעם באספת העם, האורטוריה "יהודה המקבי" של הכנל, תמונת מנורת המקדש, ציור של גוסטב דורה – "יהודה המקבי", מתתיהו החשמונאי, אלעזר והפיל, פיסול – בוריס שץ "מתתיהו החשמונאי", תמונת "דם המקבים", סיור ותמונת קברי המקבים, בולים – בול יהודה המקבי (1960), מטבעות, שירים: אומרים ישנה ארץ/ש' טשרניחובסקי, בעיר ההרבה/ח"י ביאליק, אחי גיבורי התהילה/דודו ברק, מי ימלל גבורות ישראל, "אחי גיבורי התהילה"/הווארד פאסט, "מלך בשר ודם"/משה שמיר ועוד.

מבנה עבודת הסיכום: תיאור משימת חקר

שלב א':

- ♦ הכיתה תחולק לקבוצות בנות ארבעה תלמידים.
- ♦ כל קבוצה תבחר נושא/דמות מבית חשמונאי.
- ♦ התלמידים יחברו שאלות חקר. כל תלמיד יבחר שאלת חקר אחת ויאסוף מידע רלוונטי כדי להשיב עליה.
- ♦ כל תלמיד בקבוצה יסכם את המידע במסמך כתוב (עמוד פוליו מודפס).

שלב ב':

- ♦ כל קבוצה תאחד את המידע שנצבר על ידי כל חברי הקבוצה במצגת/בעבודה מודפסת.
- ♦ התלמידים בקבוצה יוסיפו תמונות, טבלאות, קטעי מקור ומפות הקשורים לנושא.
- ♦ המצגת תוצג בכיתה ותלווה בהסבר של חברי הקבוצה, כל אחד בתחום מומחיותו.

שלב ג':

- ♦ הערכת עבודת החקר. ההערכה תיעשה באמצעות מחוון, ותלווה בהערכת עמיתים. המחוון מופיע בהמשך.

מחווון לפעילות החקר

קריטריונים	רמה גבוהה	רמה בינונית	רמה נמוכה
עמידה בלוח זמנים 10 נקודות	מסמך כתוב הוגש במועד. מצגת הוכנה והוצגה בזמן.	מסמך כתוב ומצגת הוכנו, אך הוגשו לא במועד הקבוע אלא באיחור.	מסמך או מצגת לא הוגשו.
נאמנות היסטורית 20 נקודות	המסמך והמצגת מציגים מידע מדויק תוך שימוש במושגים שנלמדו.	המסמך והמצגת אינם מדויקים לחלוטין וקיימות טעויות במושגים שנלמדו.	המסמך והמצגת לא מכילים מושגים שנלמדו.
עבודת צוות 15 נקודות	הכנת המצגת והצגתה בפני הכיתה נעשתה תוך שיתוף כל חברי הקבוצה.	הכנת המצגת והצגתה בפני הכיתה נעשתה תוך שיתוף חלק מחברי הקבוצה.	המצגת והצגתה נעשתה על ידי נציג אחד ולא הייתה כל עבודת צוות.
שימוש במקורות המידע 20 נקודות	נעשה שימוש מקיף בכל מקורות המידע, ובכלל זה במקורות היסטוריים	נעשה שימוש חלקי במקורות המידע	נעשה שימוש שטחי ביותר במקורות המידע.
הצגת העבודה בפני הכיתה 25 נקודות	המצגת הייתה ברורה, קיים מענה מקיף לשאלות החקר, דיוק היסטורי, שימוש מלא במושגים הקשורים לנושא.	המצגת לא הייתה מקיפה, ניתן מענה חלקי לשאלות החקר, נעשה שימוש חלקי במושגים הקשורים לנושא.	המצגת הייתה חלקית ביותר, לא היה מענה ראוי לשאלות החקר, נעשה שימוש חלקי במושגים הקשורים לנושא או בכלל לא.
אסתטיקה 10 נקודות	המסמך והמצגת אסתטיים.	המסמך והמצגת אסתטיים חלקית.	המסמך והמצגת אינם אסתטיים.

ביבליוגרפיה:

- אסתי ריין, **מסע אל העבר, יוון, רומא וירושלים**, מט"ח, תשס"א, 2001.
- אסתי ריין, **מדריך למורה, בימי יוון ורומא**, ספרי תל אביב, תשנ"ו, 1996.
- ברוריה בן ברוך, **היסטוריה היום, בימי יוון ורומא**, ספרי תל אביב, תשנ"ו, 1996.
- דליה יוסף, **לימודי היסטוריה בחינוך הכללי בכיתות ז'-ט'**, משרד החינוך, ירושלים, תשס"ח-2008.
- חנה גינצברג, אסתי ריין, **מסע אל העבר, יוון, רומא וירושלים**, מט"ח, תשס"ב, 2002.
- טל ענתבי, **היסטוריה וקולנוע בכיתת הלימוד**.
- ציפי אלדד, לילי יפה, **יוונים יהודים ורומאים בעת העתיקה**, היסטוריה לכיתה ו', מעלות, תשס"ב, 2002.
- ציפי אלדד, לילי יפה, **מדריך למורה, יוונים יהודים ורומאים בעת העתיקה**, היסטוריה לכיתה ו', מעלות, תשס"ב, 2002.
- שלמה שביט, **שיעורים בהיסטוריה לבית הספר הממלכתי**, כיתה ו', תל, מעלות, תשמ"א, 1980.
- ויקיפדיה, **האנציקלופדיה החופשית**, ערכים: 300 – הסרט, בן חור – הסרט.